

Mehmet Polatel: Ermeni soykırımında mülksüzleştirme ve gasp süreçleri

Posted on 13/11/2014

Ermeni soykırımı üzerine yapılan çalışmalarda uzun süre boyunca ihmal edilmiş bir konu olan kitlesel şiddet eylemlerinde mülkiyet sorununun önemine dair bir kaç cümle ile konuşmama başlamak isterim. Kitlesel şiddet vakalarının hepsine bir şekilde mülksüzleştirme ve mülkiyet transferi süreçleri eşlik eder. Ermeni soykırımında mülksüzleştirme ve mülkiyet transferi süreçlerinin devlet tarafından yönetilen -ve Avrupa'da Holokost sırasında Yahudilerin mülklerine el konulmasıyla önemli benzerlikler arz eden- sistematik bir hırsızlık halini aldığını söyleyebiliriz.

Soykırım sırasındaki mülksüzleştirme ve mülkiyet transferi süreçlerinin ayrıntılarına geçmeden önce bu sorunun özel bir kararın sonrasında ortaya çıkmadığını belirtmek gerekir. Aslında 1915 öncesinde de gaspedilen Ermeni mülkiyetleri Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli sorunlarından biriydi. Bu el koymaların çoğu soykırımdan önceki katliamlar sırasında gerçekleşmişti ama bununla sınırlı değildi. Ermeniler iç düşman olarak görüldükleri ve yasal haklarını aramaktan mahrum bırakıldıkları için 1890'dan itibaren Ermeni mülklerine el konulması günlük bir hal almıştı. Bu sebeple mülksüzleştirme süreci soykırımla başlamadı. Esasen suçun sorumlularına soykırım motivasyonunu veren etkenlerden biri olarak değerlendirilebilir.

Soykırım sırasında Ermeni mülklerinin gaspı

1915'te el koyma süreçlerinde önemli değişiklikler meydana geldi. Öncelikle soykırım mülksüzleştirme ve mülkiyet transferinin ölçeğini radikal bir şekilde genişletti. İkinci olarak

soykırım Ermenilerin yaşamını tümüyle ortadan kaldırmayı amaçladığı için Ermeni toplumuna ait yapılar ve kutsal mekanlar özel olarak hedefe alındı. Bu mekanların simgelediklerini yok etmek için anlamlarından boşaltıldı.

Soykırımla birlikte el koyma ve mülk transferi de radikalleşti. Ermenilere ait izleri, kutsal mekanları ve yapıların simgelediklerini silerek toprakların kimliğinin değiştirilmesi anlamına da büründü. Üçüncü olarak soykırım bir eylemler toplamının devlet tarafından yönetilmesi olduğu için merkezi otorite el koymalara doğrudan dahil olan bir aktör halini aldı. Bu değişiklik mülksüzleştirme ve mülkiyet transferinin şekline de yansdı. Devletin bu sürece dahil olmasının en çarpıcı yönü açıkça kanunsuz, Osmanlı anayasası ve hukukuna aykırı bir girişim olan Ermeni mülklerinin gaspının yasal araçlarla yoğun bir şekilde düzenlenmiş bir çerçevede yapılmasıdır.

İttihat ve Terakki hükümeti 27 Mayıs 1915'te ilk tehcir emirlerinden itibaren Ermeni mülklerinin yönetimine özel bir ilgi gösterdi. Tehcir emirleri ve kanunlarında olduğu gibi İttihat ve Terakki hükümeti uyguladığı politikalara yasal bir zemin sağlamak için hukuki yöntemler kullandı. Mülkiyetlerin ve tasfiye edilmelerinin üzerindeki sistematik kontrol tehcirin sadece geçici bir tedbir olmadığını da göstermektedir.

Ermeni mülkiyetlerine ilişkin ilk yasal hüküm Ermenilerin tehcirine dair 30 Mayıs 1915 tarihli hükümetin aldığı ve çelişkili ibareler içeren karardır. Mülkiyetlerin korunacağı ve satılan malların değerlerinin sahipleri adına saklanacağı ifade edilse de daha sonraki maddeler bu mülkiyetlerin muhacirlere dağıtılacak ya da onların yerleştirileceği yerler olduklarını belirtir. Aynı şekilde karar mülklerin bir gün sahiplerine nasıl iade edileceğine dair bir ibare içermemektedir.

Osmanlı hükümeti mülklerin yönetimi konusunda yerel yöneticileri bilgilendirmek için 10 Haziran 1915'te 34 maddeden oluşan bir el kitabı yayınlar. Hükümet ayrıca Ermeni mülklerinin özellikleri ve sahiplerine dair bilgiler içeren detaylı bir raporun gönderilmesini

ister. Böylece mülkleri komisyonlar aracılığıyla merkezi bir şekilde yönetmeye çalışır. Bu el kitabı Ermenilerden kalan yerlere yerleştirilecek muhacirler hakkında detaylı bilgiler içermektedir. El kitabında mülklerin korunmasına dair bir kaç cümle yer alsa da onların muhacirlere dağıtılmasını meşrulaştırır. Devlet muhacirlerin yerleştirilmesinde ise bazı kriterleri gözetir. Muhacirlerin meslekleri ve bazı özellikleri dikkate alınır, yerleşmelerine uygun olmayan mülklerin satış emri verilir.

Hükümet Ermeni mülklerini bu gizli el kitabıyla yönetiyordu ama kararlarda alacaklılara ilişkin bir ibare yoktu. Ermenilerden alacaklı olanlar paralarını nasıl tahsil edeceklerdi ? Böyle bir sorun ortaya çıktı. Tehciri izleyen aylarda Ermenilerin borçlu oldukları şirketler elçiliklere ve çeşitli devletlere dilekçeler ilettiler ve bu konuda Osmanlı Hükümetine baskı yapılmasını talep ettiler. Osmanlı devletinin borçlardan sorumlu olacağını açıklayacaklarını ifade eden bu şirketlerin baskısıyla hükümet terk edilen Ermeni mülklerine dair geçici bir kanunu 27 Eylül 1915'te yayınladı. Hedeflenen, tehcirde olduğu gibi, yürürlükteki politikaların meşrulaştırılmasıydı. Kanun alacaklıların Ermenilerden nasıl tahsilat yapabileceklerini de detaylı bir şekilde anlatıyordu.

“Emval-i metruke komisyonu”

Bu kanunun başka önemli bir yönü Ermenilerin tehcirden önce ellerindeki mülkleri satmasına ya da mülkiyet transferi yapmasına kısıtlama getirilmesiydi. Hedeflenen Ermenilerin mülklerini kendilerinin yönetmesine engel olmaktı. Hilmar Kaiser'in dediği gibi bu adımların amacı “Osmanlı hükümeti'nin kanunsuz politikasını gizlemek ve yasal ev sahipleri ve onların alacaklılarından gelebilecek talepleri önlemektir”.

Bu hukuki çerçevede Ermenilere ait tüm mallar -arazilerden fabrikalara, sabunlardan hayvanlara ve kıyafetlere kadar- Emval-i metruke komisyonu adını taşıyan devlet kurumları tarafından kaydedilecekti ve mülkiyet transferi bu süreçten sonra uygulanacaktı.

Komisyonlar bu mülklerin özellikleri, değerleri ve ev sahibine dair bilgileri içeren defterler tutuyorlardı. Bu defterlerde mülkiyet transferi çerçevesinde malların kime satıldığı ya da hibe edildiği de kaydedilmiş olmalıdır. Ancak şaşırtıcı olmayan bir şekilde bu defterler yok edilmiştir çünkü bu organize suçun boyutlarına, Ermeni toplumunun zenginliğine ve mülkiyet transferinden kimlerin faydalandığına güçlü bir ışık tutmaları mümkündür.

Mülksüzleştirme ve mülkiyet transferi süreçleri terimini Ermenilerin mallarının ellerinden alınmasını sağlayan birbiriyle bağlantılı ve aynı anda kullanılan araçları ifade etmek için kullanıyorum. Tüm bu süreçler soykırım sırasında hayata geçirilen psikolojik ve ekonomik şiddetin araçları olarak da değerlendirilebilir.

Bu süreçlerin ilki Ermeni mülklerine devlet tarafından el konulması ve merkezi otorite tarafından kararlaştırılan amaçlar için kullanılmasıydı. Memurlar ve askeri görevliler tarafından yapılan para sızdırmalar ve işlenen suçlar ikinci mülksüzleştirme süreci olarak kabul edilebilir. Üçüncü süreç fiziksel şiddete eşlik eden katliamlar ve yağmalar sırasında Ermenilerin mallarına el konulmasıdır.

Hükümetin Ermeni mallarını üç amaçla kullandığı söylenebilir. Bunlar: muhacirlerin yerleştirilmesi, milli bir ekonominin yaratılması ve toplumun ya da devlet kurumlarının bazı ihtiyaçlarının giderilmesidir.

Balkan Savaşları'ndan ve 1. Dünya Savaşı'ndan sonra çeşitli bölgelerden Müslüman topluluklar Osmanlı İmparatorluğu'na göç etmek zorunda kaldılar. Osmanlı hükümeti Anadolu'nun müslümanlaştırılması ve Türkleştirilmesi politikasına uygun olarak bu muhacirlerin yerleştirilmesi ve günlük ihtiyaçlarının karşılanması için Ermeni mallarını kullandı. Devletin sadece ülkelerinden kaçan Müslüman muhacirlerin yerleştirilmesi gibi ortaya çıkan bir ihtiyaca cevap vermeye çalışmadığını belirtmek gerekir. Bu süreç çok detaylı bir sosyal nüfus mühendisliği boyutuna sahipti. Böylece müslüman muhacirler belirlenmiş bölgelere ve Ermeniler yok edildikten sonra Kürtlerin o bölgelerde güçlü bir

çoğunluğa erişmelerini engelleyecek bir şekilde yerleştirildiler.

Merkezi otoritenin ikinci hedefi müslüman olmayan burjuvaziyi tasfiye etmek ve Müslüman-Türk unsurların hakim olacağı bir milli ekonomiyi yaratmaktı. Bu politikaya uygun olarak işyerlerinin, sermayelerin ve iş aletlerinin Müslümanlara dağıtılması kararlaştırıldı. Talat Paşa tarafından 6 Ocak 1915'te gönderilen emirde Türkleştirme niyeti açıkça görülebilmektedir: “Ermeniler tarafından bırakılan menkuller uzun vade için korunmalıdır. Memleketimizde müslüman şirketlerin sayısının artması için sadece Müslümanlardan oluşan şirketler kurulmalıdır”.

Ermenilere hayatlarını para karşılığında kurtarma vaatleri

Ermeni mülkiyetleri aynı zamanda savaş ihtiyaçları ve devlet kurumlarının taleplerini karşılamak için de kullanıldı. Bazı binaların kullanımı ile bağ ve bahçelerden gelen gelirler askeriye bırakıldı. Ermenilere ait olan pek çok yapı hapishaneye, karakola, okula, hastaneye ve devlet kurumu binasına çevirildi. Bırakılan mülkleri hükümet aynı zamanda soykırım şiddetinin en önemli uygulayıcılarından olan milislerin masrafları için kullandı. Terkedilen mülklere ait kanun uyarınca muhacirlerin yerleştirilmesi ya da askeri ihtiyaçların karşılanması için uygun olmayan mülkler Emval-i metruke komisyonları tarafından açık arttırmayla satıldı.

Merkezin tüm önlemlerine rağmen yerel yöneticiler ve askerler malları kişisel çıkarları için de gasp ettiler. Bu da ikinci mülksüzleştirme ve mülkiyet transferi sürecidir. Çok sayıda sivil ve askeri yönetici Ermenilere hayatlarını büyük paralar karşılığında kurtarma vaadinde bulundu. Az sayıda Ermeni ailenin bu şekilde kurtulduğu doğru olmakla birlikte bu ailelerin hayatta bırakılmasının merkezi otorite tarafından yararlı görüldükleri için olduğunu belirtmek gerekir.

Bu para sızdırmaların ya da rüşvet karşılığında tehcir kafilesinden bazı kişilerin kaçmasına göz yummaların dışında yerel yöneticiler ev, işyeri ve arazi gibi çok sayıda taşınmaz mala kendi çıkarları için el koydular. Bu uygulamalar çok sayıda emirle yasaklandı ama bu görevlilerin soykırıma katkıları önem teşkil ettiğinden devlet onlara karşı ağır bir yaptırımda bulunmadı.

Üçüncü süreç tehcir sırasında Ermenilerin maruz kaldığı doğrudan saldırılar ve yağmalardır. Bu saldırıların jandarma ve soykırımla görevli milisler dahil olmak üzere çok sayıda grup tarafından yapıldığını belirtmek gerekir.

Ermenilerin zenginliğine dair söylentiler yayılmıştı : altınlarını evlerine ya da bahçelerine gömdükleri ya da servetlerini yanlarına aldıkları ve tehcir kabilelerinin “ayaklı altın madenine” dönüştüğü söyleniyordu. Tehcir edilen Ermenilerden kalan evler Türk komşuları tarafından arandı, yağmalandı ve bahçeleri kazıldı. Yollarda çok sayıda vakada hırsızlıklar katliamlardan önce ya da sonra gerçekleşti, kimi durumlarda insanların midelerinde sakladıklarına inanılan altın ya da elmasları almak için cesetler yakıldı.

İnkarcı argümanlar geliştirmek için bazı tarihçiler kitlesel katliamlar yapanların Osmanlı makamları tarafından yargılanıp ölüme mahkum edildiğini öne sürüyorlar. Bu anlatıma göre bazı Ermeniler devletin isteğinin dışında haydutlar tarafından öldürülmüşler. Bu argümanların anlamsızlığını burada ele almayacağım, sadece görülen davaların tümünün yasadışı el koyma suçlamalarına dair olduğunun altını çizmek isterim. Yakup Cemil ya da Çerkes Ahmet gibi katillerin hiçbiri yaptıkları katliamlardan dolayı yargılanmadılar. Bazı saldırıların sorumlularının hükümet tarafından cezalandırıldığı doğrudur ancak bu cezalar binlerce insana işkence etmek ve öldürmekten dolayı değil, Osmanlı hükümetinin mülkü haline gelmiş malları zimmetlerine geçirmiş olmalarından ötürü verilmiştir.

Sonuç olarak Osmanlı Ermenilerinin mülksüzleştirilmelerinde soykırım sırasında üç ayrı sürecin izlendiğini ve bu süreçlerin kimi zaman merkezi otoritenin hedefleri ve öngörülerıyla

ters düştüğünü söyleyebiliriz.

(Cezayir Salonu'nda 18 Nisan 2014'te düzenlenen toplantıdaki konuşmasının bazı bölümlerinden alıntıdır.)

Kaynak: holokostlayuzlesmek.com.tr